19.10.2023 POL-2023-144604

Eduskunnan hallintovaliokunta

Poliisihallituksen lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle EU:n komission muutosehdotusta koskien rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua.

1. Lausuntopyyntö

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Poliisihallitukselta kirjallista asiantuntijalausuntoa asiaan: U 44/2023 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun direktiivin 2012/29/EU muuttamisesta.

Pyyntö on saapunut Poliisihallitukseen 18.10.2023.Teema: hallintovaliokunnan toimialan osalta, ml. rikosilmoituksen tekemiseen liittyvät ehdotukset

2. Tausta

Kyseinen uhridirektiivi hyväksyttiin vuonna 2012 ja sitä on sovellettu marraskuusta 2015 lähtien Tanskaa lukuun ottamatta kaikissa jäsenvaltioissa. Uhridirektiiviä ei ole muutettu sen voimaantulon jälkeen. Uhridirektiivin hyväksyminen vuonna 2012 oli tärkeä kehitysaskel uhrien oikeuksien ja uhrin keskeisen oikeuden vahvistamisessa EU:ssa. Uhridirektiivi on yleinen, kaikkia rikoksen uhreja koskeva säädös, joka pitää sisällään säännökset rikosten uhrien oikeuksista, kuten tiedonsaantioikeudesta, uhrien yksilöllisiin tarpeisiin perustuvasta tuesta ja suojelusta, prosessuaalisista oikeuksista sekä oikeudesta saada rikoksentekijältä korvaus rikosprosessin päätyttyä. Käsillä oleva uhridirektiivin muutosehdotus liittyy komission vuonna 2020 antamaan uhrien oikeuksia koskevaan EU:n strategiaan (2020–2025) (COM/2020/258 final). Yksi strategiassa komissiolle asetettu tehtävä oli arvioida, onko uhridirektiiviä tarpeen tarkistaa, ja tarvittaessa ehdottaa direktiiviin tarvittavat muutokset. Komission 28.6.2022 hyväksymästä arviosta (SWD/2022/0179 final) käy ilmi, että uhridirektiivin positiivisista vaikutuksista huolimatta sen soveltamiseen liittyy tiettyjä ongelmia. Näihin ongelmiin on tarkoitus puuttua annetulla uhridirektiivin muutosehdotuksella. Ko-

POLIISIHALLITUS
Vuorimiehentie 3, PL 1000, 02151 ESPOO
kirjaamo.poliisihallitus@poliisi.fi
Puh. +358 295 480 181, Faksi +358 295 411 780

mission mukaan ongelmat liittyvät tiettyjen oikeuksien muotoilun epäselvyyteen ja epätarkkuuteen direktiivissä sekä jäsenvaltioiden suureen liikkumavaraan niiden saattamisessa osaksi kansallista lainsäädäntöä.

3. Ehdotuksen tavoite

Ehdotuksen erityisinä tavoitteina ovat: 1. parantaa merkittävästi uhrien tiedonsaantia; 2. parantaa suojelutoimenpiteiden mukauttamista uhrien tarpeisiin haavoittuvassa asemassa olevien uhrien turvallisuuden varmistamiseksi; 3. parantaa haavoittuvassa asemassa olevien uhrien mahdollisuutta saada erityistukea; 4. edistää uhrien osallistumista rikosoikeudellisiin menettelyihin; sekä 5. helpottaa mahdollisuutta saada korvaus rikoksentekijältä kaikissa tapauksissa, sekä kansallisissa että rajat ylittävissä tapauksissa.

4. Muutosehdotus

Rikosuhrin oikeuksien, suojelun ja tuen varmistaminen ja huomioiminen ovat erittäin tärkeitä asioita. Niiden kehittämiseksi ja varmistamiseksi tulee tehdä aktiivisesti toimia myös poliisissa. Näin Suomen poliisissa on tehtykin ja kehittäminen on jatkuvaa. Kokonaisuudessaan nyt esillä olevat muutosehdotukset ovat kannatettavia. Suomen poliisissa kehitetään valtakunnallisesti lapsen edun toteutumista Barnahus- laatustandardien mukaisesti ja lähisuhdeväkivallan tapauksissa on melko laajasti käytössä Marak-riskiarviointimalli. Muun muassa näiden toimintamallien avulla vastataan kattavasti nyt esillä oleviin muutostarpeisiin. Lisäksi lähisuhdeväkivallan tunnistamista jo hälytyspartion toimesta on kehitetty mm. kenttämuistion sekä koulutuksen kautta.

Poliisi kohtaa rikoksen uhrin usein heti rikosprosessin alussa ja tuossa kohden on luontevaa ohjata uhri tuen ja avun piiriin. Poliisi pitää tätä kannatettava ajatuksena ja on tehnyt aktiivista yhteistyötä rikosuhripäivystyksen ja eri auttavien tahojen kanssa jo pitkään. Asianomistajan suojelutarpeen arviointi, esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n 1 momentti sisältää voimassa olevan uhridirektiivin 22 artiklan 2 ja 3 kohtien vaatimukset arvioinnissa huomioon otettavista asioista. Momentin mukaan arvioinnissa on otettava huomioon etenkin asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja rikoksen laatu. Nyt ehdotetaan, että lisäyksenä tulee huomioida erilaiset syrjintäkokemukset sekä arviointi laajennettaisiin kattamaan uhrin suhde rikoksentekijään ja rikoksentekijän ominaisuuksiin. Nämä muutokset ovat kannatettavia ja lisäävät rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojaa.

Tässä muutosehdotuksessa on huomioitavaa se, että kyseinen muutos lisää merkittäväksi poliisin työtä rikosprosessin alkuvaiheessa, jos kaikista tapauksista tehdään asianomistajan suojelutarpeen arviointi. Tällä on merkittäviä resurssivaikutuksia ja luo koulutustarpeita, jotka tulee huomioida mahdollisen muutoksen myötä. Asianomistajan suojelutarpeen arviointi tehdään tällä hetkellä pääosin henkeen- ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa. Niissäkin tehdään aina tapauskohtainen harkinta. Mikäli asianomistajan suojelutarpeen arviointi tehdään tulevaisuudessa kaikkien tapausten

tutkinnassa, tarkoittaa se reilusti yli 200 000 arvioinnin määrällistä kasvua. Muutokseen olisi tarkoituksenmukaista jättää mahdollisuus tapauskohtaiseen harkintaan, jotta yksinkertaisissa ja selkeissä jutuissa arviointi ei olisi välttämätöntä.

Uusi 22 artiklan 1 a kohta velvoittaisi myös, että esitutkintaviranomaisten ensimmäisen arvioinnin jälkeen erityisten tuki- ja suojelutarpeiden **jatkoarviointi** tulee tehdä uuden 26 a artiklan mukaisesti viranomaisten yhteistyössä menettelyn vaiheesta ja uhrien yksilöllisistä tarpeista riippuen. Esitutkintalain 11 luvun 9 a §:ssä säädetään tällä hetkellä vain syyttäjän kuulemisesta. Säännöksen 3 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on kuultava syyttäjää erityisen suojelun tarpeesta ja 2 momentin 2–5 kohdassa tarkoitettujen toimenpiteiden tarpeellisuudesta, jos asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet tai rikoksen laatu sitä edellyttää. Uusi 1 a kohta edellyttäisi siten lainsäädännön muuttamista.

Se, että arviointi tehdään esitutkinnan aikana useamman kerran eli vähintään kaksi kertaa, lisää esitutkintaviranomaisen työmäärää ja esitutkinnan kestoa. Toisaalta esitutkinnan kestäessä asianomistajan tilanne on voinut muuttua ja arviointi voi olla tarkoituksenmukaista, mutta tässä tulee olla mahdollisuus tehdä tarveharkinta yksinkertaisissa rikosasioissa. Lisäksi on huomioitavaa, että vaativissa tapauksissa uhreilla on avustaja, joka voi kertoa tutkinnanjohtajalle, jos on olemassa tarvetta uudelleen arviointiin. Kahden suojelutarpeen arviointi ei tule olla prosessin päämäärä vaan tapauksissa tulisi pystyä tekemään tarkoituksenmukaista harkintaa suojelutarpeen arvioinnin tarpeellisuudesta.

Taulukko: Vuodelta 2022 rikokset, joissa on mukana asianomistaja

Ilmoitettu asianomistajat tapauksina	2022
Kaikki rikokset	266 607
Rikoslakirikokset	265 644
Rikoslakirikokset (pl liikennerikokset)	245 619
Omaisuusrikokset	145 957
Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset	45 529

Lisäksi muita huomioita esitutkinnan näkökulmasta:

Artiklan 3 kohdan mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että uhrit voivat tehokkaasti ilmoittaa rikoksista, jotka on tehty säilöönottotiloissa. Muistiossa on mainittu useita kohtia, joissa vanki tai tutkintavanki voi ilmoittaa rikoksen. Nämä asiat pitävät paikkansa myös käytännössä. Lisäksi on hyvä huomioida, että etenkin tutkintavangeilla on oma avustaja, jolle voi myös välittää tiedon tarpeesta tehdä rikosilmoitus.

28 artiklaa koskevalla muutosehdotuksella asetettaisiin tietojen ja tilastojen toimittamiselle voimassa olevaa sääntelyä yksityiskohtaisempia velvoitteita. Rikoksen uhriin liittyvää tietoa, jota artiklassa edellytettäisiin, ei kuitenkaan saada poliisin käytössä olevasta PATJA-järjestelmästä kaikista rikoksista kattavasti. Jos uhriin liittyviä tietoja haluttaisiin kerätä nykyistä laajemmin, PATJA-järjestelmään pitäisi tehdä muutoksia. Tietojärjestelmien kokonaiskehitys on ollut haastavaa ja vaatii taloudellista panostusta.

Uusi 9a artiklan taustalla oleva tavoite on erittäin tärkeä ja kannatettava, mutta jäsenvaltioille tulisi jättää riittävästi liikkumavaraa tavoitteiden toteuttamiseksi. Suomessa on meneillään Barnahus-hanke, jossa nimenomaisesti on pyritty jo tehdyillä toimenpiteillä direktiivin muutosehdotusten taustalla olevien tavoitteiden toteuttamiseen käytännössä ja kehittämistyö jatkuu edelleen. Jatkossa olisi erittäin hyödyllistä pyytää mainitun hankkeen johdolta ja asiantuntijoilta kannanottoa ehdotetusta uudesta 9a artiklasta. Muutosehdotuksen toteuttamisessa on tärkeää huomioida lapsen etu.

Ylikomisario Miia Lehtinen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 19.10.2023 klo 14:03. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Jakelu Poliisilakimies Visa Weckström

Tiedoksi Poliisihallituksen esikunta